

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยการปรับตัวภายใต้ภาวะความเสี่ยงและความเปราะบางพื้นที่ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา บ้านภูมิซรอล ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ใช้กระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน และ เครื่องมือในการวิจัย เชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) โดยเป็นการศึกษาในระยะที่ 1 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา บ้านภูมิซรอล
- 2) เพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนชายแดนบ้านภูมิซรอล จากอดีตถึงปัจจุบัน
- 3) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาภาวะความเสี่ยงและความเปราะบางพื้นที่ชุมชนชายแดนบ้านภูมิซรอล
- 4) เพื่อศึกษายุทธวิธีในการปรับตัวของชุมชนในการดำเนินชีวิตภายใต้ภาวะความเสี่ยงและความเปราะบางพื้นที่ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา บ้านภูมิซรอล

โดยคัดเลือกพื้นที่วิจัยใน 3 ชุมชน ประกอบด้วยบ้านภูมิซรอลหมู่ 2 บ้านภูมิซรอลใหม่ หมู่ 12 บ้านภูมิซรอลสอง หมู่ 13 และมีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม เป็นชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำและตัวแทนขององค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ที่อาศัยในพื้นที่และได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ภาวะความเสี่ยงและความเปราะบางพื้นที่ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาบ้านภูมิซรอล รวบรวมข้อมูลผ่านการทำกิจกรรมเช่น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจาะลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสำรวจพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือ เช่น แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เส้นประวัติศาสตร์ แผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากร ปฏิทินการผลิต ปฏิทินวัฒนธรรม และแบบบันทึกข้อมูลสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการทั้งในระหว่างการเก็บข้อมูลและหลังการเก็บข้อมูล โดยการจัดระเบียบข้อมูลตามเนื้อหาวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการวิจัยมีข้อค้นพบ ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา บ้านภูมิซรอล พบว่าเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชุมชนกัมพูชาในการทำการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้ากันการพึ่งพาอาศัยกันและผ่านเหตุการณ์ด้านประวัติศาสตร์ร่วมกัน โดยแบ่งเป็น 6 ยุค คือ ยุคที่ 1 ยุคก่อตั้งเมืองกันทรลักษ์ ยุคที่ 2 ยุคแย่งชิงดินแดน – ปราสาทพระวิหาร (2501 – 2505) ยุคที่ 3 ยุคคอมมิวนิสต์- เขมรแดงปล้นสะดม ยุคที่ 4 ยุคไฮฮ้าง (ปล่อยที่ทำกินร้าง) ยุคที่ 5 ยุคประกาศอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารทับที่ทำกินยุคที่ 6 ยุคล่าอาณานิคมแบบใหม่ (ขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก)

2. วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนชายแดนบ้านภูมิซรอล จากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่า ในอดีตชุมชนได้มีวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนภูมิซรอลที่อยู่ชายแดนไทยกับชุมชนกัมพูชา มีการไปมาหาสู่ทำการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน เช่นการค้าขายวัวควาย เนื้อสัตว์ป่า เขาสัตว์ป่า เกือบสินเธาว์ มีความสัมพันธ์กับฐานทรัพยากรป่า เช่นการเก็บหาของป่า และล่าสัตว์ และมีการทำการเกษตรเช่นปลูกข้าวไร่ ปลูกพริก ดันยาสูบ เพื่อจำหน่ายและแบ่งไว้บริโภคเองในครัวเรือนบางส่วนปัจจุบันก็ยังมีการปลูกพริก พืชผักสวนครัว ค้าขายสินค้า การบริการนักท่องเที่ยว การปลูกยางพารา การทำนา ขณะเดียวกันวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนยังมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ ยึดหลักศาสนาพุทธ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์มาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน พิธีกรรมต่างๆ จึงออกมาในลักษณะพุทธกับผี และพราหมณ์ผสมผสานกันในการปฏิบัติคนอย่างลงตัว ภาษาที่ใช้ในอดีตเป็นภาษาเขมรพื้นถิ่น ซึ่งต่อมามีการอพยพของคนจากต่างถิ่นมาจึงมีภาษาลาว (ไทย – อีสาน) เข้ามาใช้ในพื้นที่และต่อมาก็ได้แพร่ขยายจนกลายเป็นภาษากลางที่ใช้สื่อสารกันในชุมชน

3. สถานการณ์ปัญหาภาวะความเสี่ยงและความเปราะบางพื้นที่ชุมชนชายแดนบ้านภูมิซรอล พบว่าเนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ตามแนวชายแดนจึงเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงและความเปราะบางในพื้นที่ที่มีความหลากหลายในการดำเนินชีวิต เช่น ความเสี่ยงในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ไข้ป่า มาลาเรีย ไข้จับสั่น และโรคระบาดอื่น ๆ รวมทั้งอันตรายจากอสรพิษ ที่สำคัญในพื้นที่ติดแนวชายแดนซึ่งถือเป็นพื้นที่สุญญากาศที่อำนาจของรัฐไทยและกฎหมายของประเทศเพื่อนบ้านไม่สามารถครอบคลุมมาถึงจึงเป็นพื้นที่ที่คิดที่สุดที่กลุ่มคนที่ทำธุรกิจเถื่อน กลุ่มโจรป่าที่หนีการจับกุม ไม่สามารถบอกได้ว่ามาจากฝั่งไทยหรือกัมพูชาปล้นชิงทรัพย์ขโมยทรัพย์สินมีค่าหรือทำร้ายร่างกาย เรียกได้ว่าชุมชนนี้เลือกที่จะเผชิญกับภาวะความเสี่ยงและความเปราะบางตั้งแต่เริ่มต้นสร้างชุมชน ทั้งที่เกิดจากนโยบายความมั่นคงของรัฐและนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ควันหลงสงครามเขมรแดงทิ้งรอยแผลบาดลึกให้ชาวบ้าน การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ทับที่ทำกินและการล่าอาณานิคมใหม่ การเข้ามาของมรดกโลก

4. ยุทธวิธีในการปรับตัวของชุมชนในการดำเนินชีวิตภายใต้ภาวะความเสี่ยงและความเปราะบางพื้นที่ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา บ้านภูมิซรอล พบว่า การปรับตัวของชุมชนในสถานการณ์ความเสี่ยงและความเปราะบางมีการปรับตัวมาตามยุคตั้งแต่ยุคเริ่มต้นก่อตั้งชุมชน ยุคคอมมิวนิสต์ – เขมรแดง ยุคประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ยุคปราสาทเขาพระวิหารเป็นมรดกโลก และการปรับตัวด้านภาษา ประเพณี วัฒนธรรมทั้งนี้เป็นการปรับตัวที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่นการทำบังเกอร์หรือหลุมหลบภัยขึ้นเองและวิถีการดำเนินชีวิตเช่นการเตรียมช่องทางหลบหนีจากบ้านไปยังหลุมหลบภัย การปาดเคียวควายทิ้ง (ตัดเชือกสนตะพาย) เพื่อไม่ให้คนร้ายจูงวัวควายไปได้โดยง่าย การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเช่นฝึกการใช้อาวุธปืนเพื่อป้องกันตนเองของชายฉกรรจ์ในหมู่บ้าน การทำหลุมหลบภัยให้ชุมชน ปัจจุบันมีการปรับตัวตามยุคสมัยเช่นเติมเงินโทรศัพท์มือถือไว้ตลอด เดิมน้ำมันรถไว้ให้

เต็มถัง (กรณีช่วงเกิดเหตุการณ์ตึงเครียด) การตั้งศูนย์วิทยุสื่อสารเพื่อเฝ้าระวังสถานการณ์ เสื้อผ้าและ
ของใช้จำเป็นต้องเก็บใส่กระเป๋าเตรียมไว้ เอกสารสำคัญต่าง ๆ ต้องเก็บไว้ให้เป็นระเบียบหากเกิด
เหตุการณ์รุนแรงขึ้นก็พร้อมที่จะอพยพออกจากพื้นที่เสี่ยงภัยได้ทันที ในส่วนของการปรับตัวที่หน่วยงาน
ภาครัฐเข้ามาดูแลและสนับสนุนเช่นการฝึกซ้อมแผนอพยพในกรณีเกิดเหตุการณ์ปะทะกันขึ้นมา